

האיש שהבין שפת חיות ועופות ★ קיטוב עדתי

ספרותי שלא במקומו ★ מחושם ועד לבארון מינכהאוזן

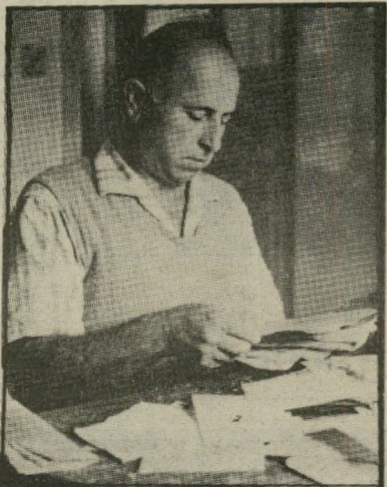
★ "האישה כרותת הידיים" ★ לשונם של מגדיעתידות ★

סיפור עממי

שלומי

לפני שנה ראה אור סיפרה של עליזה שנהר סיפורי-עם מבית-שאן בהוצאת אוניברסיטת חיפה, ועורר רושם רב. באיכות סיפורי-העם שכתבו בו, בעיצובו ובדפוסו.

באותה סדרה ראה אור קובץ נוסף, סיפורי-עם משלומי, כעריכת עליזה שנהר וחיה ברייזחק. בקובץ זה רואים אור שבעה מתוך

מלקט סיפורי-עם קורט מלאכה נאמנה

100 סיפורים שנרשמו מפי מספרים בעיירה שלומי. בפתחה מובא הסבר, תחת הכותרת מבוא לתעתיק, המבהיר את דקויות הלשון של יהודי מארוקו.

הראשונה במספרי שלומי, היא חביבה דיין, עליזה שנהר וחיה ברייזחק - סיפורי-עם משלומי; הוצאת אוניברסיטת חיפה; 83 עמודים (כריכה רכה, תבנית אלבומית).

באגדות פשוטות ומרהיבות אלה, טמון עולם ומלואו, שאת מאפייניו ניתן למצוא בכל התרבויות. למעט השוני והייחוד של הרקע האפגני. באגדות אלה סיפורי אהבה, סיפורי יריבות, שדים וחיות. אחת מאותן אגדות היא האיש שהבין שפת חיות ועופות. האגדה נפתחת בחריגה של סוגי דגים, עד שגיבור אותה אגדה מגלה שהוא מבין את שפת החיות והעופות. הופך חריגה זו, ומחזיר את גלגל האירועים. בין השאר, הוא מנהל שיח ושיג עם חמוריו. הנושאים אוצר שהוא מביא לביתו. מששואלת אותו של האיש למקור האוצר, הוא רוחה אותה, ומאזין לשיחת בעלי-החיים בחצרו. וכך מספר הכלב לתרנגול: וכי אינך יודע שאשת בעלי-הבית מציקה לו למען יגלה לה מאין הביא את האוצר, והוא הבטיח לה לספר לה בערב. והנשים דעתן קלה ויקחו את כל האוצר. בעלי-הבית מאזין גם לקרקור תשובת התרנגול: לבעלי-הבית יש רק אשה אחת ואינו יכול לשלוט בה, והרי לי יותר מעשרים נשים וראה איך אני שולט בהן.

כאשר שבה האשה ושואלת בארוחת-הערב למקור האוצר, משיב בעלי-הבית כי האוצר בא לו מהמקל, ומתחיל להכות את אשתו מכות נמרצות. וכמינהג האגדות, מסתיימת גם אגדה זו בראש, מאז הרפתה האשה מבעלה, והזוג חי חיי אושר וזכה לאריכות חיים.

האגדות האחרות מלאות מוסר-השכל, וחוכמת העם. והן מספרות על מעשיו התמוהים של אליהו הנביא, על אותו ואזר שהזמין נעליים לשבע שנים ומת כעבור שעה, על שיכור בבית-קברות, על ילד פלאי, הפותר חלום של מלך, על אשה שנשארה נאמנה לבעלה, על אהבה המשולח למלח. על שדים המלמדים לקח בחילוכות צדקה, על המלך ויועצו היהודי, על האיש שמכר את חלקו בעולם הבא ועוד.

אגדות-העם של יהודי אפגניסטאן, מסופרות כחן הלשוני המיוחד של ארץ זו, בעלת הנופים הפאייים. מייחד אותו הגורם היהודי-דת. בסופה של כל אגדה, מובא מפתח-משווא של מקור האגדה עם אגדות-עם של עמים אחרים, עדות אחרות, ומראי-מקום ממקורות ישראל.

זבולון קורט עשה מלאכתו נאמנה בסיפורי-עם מפי יהודי אפגניסטאן. הלשון ברורה ופשוטה, מה שהופך את הקריאה בספר לחוויה מרתקת.

השילטוני, של העלאת פולקלור לרמה של יצירה תרבותית כמכשיר שילטוני: ניסוחה של אמנות העם הוא חלק לא נפרד מן החינוך הקומוניסטי. המועצה הלאומית המחזית יודעת זאת היטב. מכאן גם תמיכתה...

אין עוררין על העובדה, שהפולקלור של שבטים עדות-ישראל, עשוי לשמש כבסיס ראשוני לשם יצירת תשתית לתרבות ישראלית עכשווית. לכן ישנה חשיבות ראשונית במעלה, לחקר ולהצגת מרכיבי הפולקלור העדתי, אך יש להציג אותו כפולקלור, לא כתחליף לתרבות, או ככלי בידי צרכים פוליטיים.

במיסגרת הבנת החשיבות הבסיסית של חקר וחשיפת הפולקלור העדתי בישראל, מוקדש מדור זה, לסיקור המחקרים והפרסומים השונים בנושא זה, שראויור במהלך השנה האחרונה. ושוב, סיקור זה, נעשה תוך הסתייגות בולטת מהשימושים הפוליטיים, הנעשים באחרונה בפולקלור, ותוך קביעה, שלא קיימת מילחמת תרבויות, בין הפולקלור-העדתי-המיוזחי ובין התרבות-הישראלית.

שורשים

קסם הנאיביות

באחרונה ראה אור סיפור של זבולון קורט סיפורי-עם מפי יהודי אפגניסטאן. ספר המגלה כבר במבוא שלו, ששבת הפתאים שבאפגניסטאן (המונה 16 מיליון נפש), נימנה עם צאצאי פיתון בן-מיכה, נינו של יהונתן בן שאול המלך.

זבולון קורט, יליד אפגניסטאן (1914), הצליח לאסוף וללקט גלריה מכובדת של אגדות-עם, שהיו נהוגות בפי יהודי אפגניסטאן, במשך דורות רבים.

באגדות יהודי אפגניסטאן יש קסם הנאיביות (מולא נאצר אלידין גידל כבש בבית והכבש היה בריא ושמן ונראה ממש. ראה אותו אחד מבני העשרים ומסר על כך לחבריו. התחשק להם לשחוט את הכבש ולערוך סעודה...)

זבולון קורט - סיפורי-עם מפי יהודי אפגניסטאן; הקדמה חיים שוארצבאום; הוצאת דביר; 207 עמודים (כריכה קשה).

לא נכסידות מילחמת-תרבות

בשנים האחרונות רווחת בישראל מגמה תרבותית, המציגה את הקיטוב בין יוצאי עדות-המזרח ובין יוצאי-ארץ-המערב כמילחמת תרבויות (קולטורקאמפף). מגמה זו מתעלמת מן המציאות, שכן, אם ישנה מילחמה תרבותית גלושה בישראל-הצירה הרי זו המילחמה בין שמואל וימין, בין תרבות לאומנית ותרבות בעלת צרכים אנושיים. כל מילחמה אחרת, שמצדדים על קיומה, היא מילחמה תרבותית מפוברקת.

מילחמת-תרבויות, היא למעשה, נקודת-זעזוע במאבק בין שתי תרבויות והשקפות-עולם בסיסיות. במיסגרת המיזוגים השונים של החברה, שבתוכה יוצרת התרבות את יצירותיה, יקטיבו-העדתי בישראל חסר את הסממנים המאפיינים מילחמת-תרבויות. לכל היותר, מש מש קיטוב זה את עסקניה-המפלגות, לשם צבירת נוח פוליטי. בין התרבות-הישראלית המתהווה ובין חברה-נכנסת אחרון אברהם-צירא אין מילחמת-תרבויות. באותה מידה, שבין ג'וזף ארליכמן, גיבורה של פרשת ווטרגייט בארצות-הברית לא היתה כל מילחמת-תרבויות עם התרבות האמריקאית.

כמצב הפוליטי הנתון של האברהם-הישראלי, בצורה משפיר-ענק להורמת משאבים כלכליים, במעט חסרי-גבול. לנושא פולקלור העדות הפולקלור, שבו זוכה מורשת יהודי כורדיסטאן ביותר ממון, מאשר מורשת יהודי צ'כוסלובקיה. כך, למשל, מומנו סידרת הטלוויזיה מישל נזרא ספרא ובנינו. חצי תריסר כתבי-עת העוסקים במורשת יהודי המזרח, הוצאות ספרים, הצגות תיאטרון (מלך מרוקאי ובזומימה).

עם זאת, טרם הוכח שפולקלור עדתי-ידידותי הוא ספרות, שירה ותיאטרון. פולקלור הוא פולקלור ויצירה היא יצירה. פולקלור עשוי לתרום מתחומיו ליצירה, אבל לא יותר מזה. איני יכול שלא להביא כאן ציטוט מתוך סיפור של הסופר הצ'כי המעולה מילן קונדרה הבדיחה * שבו הוא מפענח את סוד הקסם

* מילן קונדרה - הבדיחה; עברית: דוב קווסטלר; הספריה לעם - עם עובד; 256 עמודים (כריכה רכה).

מה זה "יוצרים מבני עדות-המזרח"?

מי מריבה

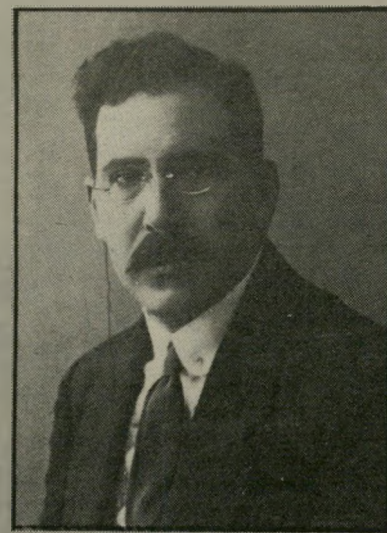
1. בני עדות-המזרח סמך מיכאל (חסות וחוכן של ערפל) באתולוגיה זו, בהיעדרתו זו יש יותר מאשר טעם לפגם. בשנה האחרונה, היה זה סמי מיכאל, שאמר וחזר ואמר בכל הדמנות ומעל לכל כימה ציבורית, כי אסון עשוי להתרגש על הסיפורת הישראלית, אם זו תצמח, בעתיד, כסיפורת מיוחדת מחד וסיפורת אשכנזית מאידך. מיכאל ביצר את מקומו כפיסגת הסיפורת הישראלית, בלא כרטיס-החבר העדתי (בדומה ליהודה בורלא ויצחק שמי בדור הספרותי הקודם), ובלא תמיכות וסובסידיות, מטעם המרכז לשילוב מורשת יהודי המזרח.

למעט סידרת סיפורים של הסופרים הטובים נקובץ צרור המור, עולה ממנו ריח של ידחק החמור. קובץ זה הוא בעל נימה בלגית תרבותית, וגם ריכזי המבוא של העורך אורצ'יון ישי, סובלים מחוסר-שחזרים של מידע, על סופרים ספרדיים (סטיב) שבסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, היו ממניחי היסוד של ספרות ההשכלה, שהיא הבסיס לכל הספרות העברית המודרנית - אשכנזית וספרדית כאחד. זו הטעיה בלגית, אשר אינה מוסיפה כבוד לעורכו של הקובץ.

הכנסתם תחת קורת-גג ספרותית אחת עם חסרי כשרון ספרותי של ממש, שמעלתם היחידה היותם בני עדות-המזרח. תארו לכם, אותה אתולוגיה דמיונית לסיפור קצר של יוצרים בני גאליציה, שבה יסודם סיפור פרי עטו של ישי עגנון, בצד חזית-ריסר גרפמאנים, שמעלתם היחידה בכך שכתעודת-הזהות שלהם רשום: גולד בגליציה.

מקובל עלי שהסופר יהודה בורלא הוא אחד משלושת הסופרים החשובים ביותר שיצרו בארץ במאה ה-20. אמת שסיפורו של בורלא לונה, נחשב אחת מפסגות כתיבתו. אך הכנסתו למחיצה אחת, באתולוגיה, עם הסיפור חולך ברוקידה מאת נשיא-המדינה לשעבר יצחק נבון, הוא נבחינת עלבון ספרותי צורב ליהודה בורלא.

אתולוגיה זו מתחלקת לשתי רמות. ברמה הראשונה סופרים כעלי שיעור-קומה ספרותי כיהודה בורלא, יצחק שמי, עזרא המזרח, מרדכי טביב ולצידם אחרים, כראש עיריית בית-שאן, יצחק קינן, הנשיא לשעבר נבון, אלי עמיחי ויהודה עמיחי, שסיפורם לא עמדו במבחן של ספרות לשמה. מדור ביותר נראה היעדרו של הסופר המעולה

סופר בורלא פריטאנים ניאונים ממנו

עוד אבסורד שיצרו העוסקים בספרות העב' רית, הוא הכותרת "יוצרים מבני עדות-המזרח". כותרת מאוסה, המעלה בעיני תמונה קודרת, בדבר חוסר ההתייחסות ליוצרים מבני כסראביה, ו'א, יוצרים מבני ביילרוסיה". בעיני קיימת אך ורק שורה אחת של "יוצרים", והיא יוצרים ישראלים.

האם אברהם ב. יהושע, מצוי כסיפורת הישראלית כיוצר מבני עדות-המזרח או כיוצר ישראלי, הלש ביצירותיו את התוויה-הישראלית על כל מרכיביה, כולל הבעיה העדתית? באחרונה ראתה-האר, בהוצאת אוניברסיטת בארשבע והמרכז לשילוב מורשת יהודית המזרח של משרד-החינוך, אתולוגיה לסיפור הקצר של יוצרים מבני עדות-המזרח, תחת הכותרת צרור המור.

אתולוגיה זו ועורכה, אורצ'יון ישי, חסאה לכמה יוצרים מעולים בני-עדות-המזרח, עלידי

יצור המור אתולוגיה לסיפור הקצר של יוצרים מבני עדות המזרח; עורך אורצ'יון ישי; הוצאת אוניברסיטת כנרת-הנחשון וחמרכו לשילוב מורשת יהדות המזרח; 172 עמודים (כריכה רכה).